

Notitie Kerndoelen SO Ambelt SO Zwolle

Leergebiedoverstijgende en leergebiedspecifieke kerndoelen op het Speciaal Onderwijs de Ambelt

Inhoudsopgave	pagina
1. Inleiding	2
2. Leergebiedoverstijgende kerndoelen (LOK)	4
2.1 Overzicht leerlijnen LOK	4
2.2 Toelichting LOK cluster 4	6
2.3 Concrete uitwerking leerlijnen LOK (locatiespecifiek)	10
3. Leergebiedspecifieke kerndoelen	31
3.1 Kerndoelen en methode-overzicht (locatiespecifiek)	31

Dit document wordt op de locaties toegevoegd in de map van 'Duiden en doen SO' en in de klas. Tevens wordt het geplaatst op de website van de Ambelt (onderwijs> locaties) en wordt er in de locatiegids naar verwezen.

1. Inleiding

De overheid heeft kerndoelen Speciaal Onderwijs (2009) vastgesteld waarin de belangrijkste dingen staan die kinderen moeten leren. De kerndoelen zijn streefdoelen. Ze beschrijven wat de school leerlingen moet bijbrengen om zich verder te ontwikkelen in het vervolgonderwijs en te functioneren in de maatschappij. Daarbij bepalen scholen zelf hoe ze aan de kerndoelen werken.

Er is een onderscheid in leergebiedoverstijgende en leergebiedspecifieke kerndoelen SO. De leergebiedspecifieke kerndoelen voor het Speciaal Onderwijs sluiten aan bij de doelen voor het reguliere basisonderwijs. Het Speciaal Onderwijs heeft echter extra leergebiedoverstijgende kerndoelen (LOK).

Door te werken volgens de kerndoelen SO heeft de Ambelt een kader om het onderwijsprogramma vorm te geven. Aangezien ook het Voortgezet Speciaal Onderwijs van de Ambelt met kerndoelen werkt, is het mogelijk om de leerlijnen op elkaar af te stemmen. De leerlijnen LOK zijn voor SO de Ambelt opgesteld; de onderliggende middelen/methodes zijn hierin uitgewerkt. Op deze manier is het mogelijk om afstemming te vinden binnen de regionale samenwerkingsverbanden. De leergebiedspecifieke kerndoelen zijn uitgewerkt of in een structureel, wekelijks aanbod (als vak op het lesrooster, waarbij lesstof per leerniveau wordt aangeboden via methodes) of in een thematisch aanbod.

De *leergebiedoverstijgende kerndoelen SO (kerndoel 1 t/m 7, waarvan 1 t/m 5 voor cluster 4)* spelen een belangrijke rol. Het accent ligt hierbij op brede ontwikkeling.

Het betreft: **zintuiglijke en motorische ontwikkeling, sociaal emotionele ontwikkeling, leren leren en omgaan met media en technologische hulpmiddelen.**

In het voortraject zijn de ontwikkelde leerlijnen van het CED (Centrum Educatieve Dienstverlening) en de SLO (Stichting LeerplanOntwikkeling) met elkaar vergeleken. Gekozen is voor CED vanwege de concrete tussendoelen voor leerjaar 1 t/m 8 (passend bij de ontwikkelingsleeftijd die kinderen in de betreffende groep zouden hebben bij een reguliere ontwikkeling)*, specifieke uitwerking voor cluster 4-onderwijs (zie 2.2), toevoeging van het subdoel 'omgaan met je beperking/stoornis' en de toevoeging van de leerlijn spelontwikkeling (op de Ambelt ondergebracht in de leerlijn sociaal gedrag). Aan de hand daarvan heeft de Ambelt leerlijnen Leergebiedoverstijgende Kerndoelen opgesteld, waarin ook de lesactiviteit/middel en programma bij uitval worden beschreven (zie 2.3). Daarnaast kan bij uitval worden vastgesteld welk niveau wél passend is bij de leerling en een individueel traject worden opgezet.

De *leergebiedspecifieke kerndoelen SO (kerndoel 8 t/m 87)* zijn ingedeeld in:

Nederlandse taal, Engels, Friese taal (Friesland), rekenen/wiskunde, oriëntatie op jezelf en de wereld, kunstzinnige oriëntatie en bewegingsonderwijs.

De Ambelt geeft hier invulling aan door (nu al grotendeels) met methodes te werken die voldoen aan de kerndoelen SO. De aanschaf van de overige methodes wordt gefaseerd ingevoerd (zie 3.1).

Daarnaast zijn er referentieniveaus voor taal en rekenen/wiskunde vastgesteld (2010). De referentieniveaus geven een inhoudelijke uitwerking van de kerndoelen SO. De (aan te schaffen) methodes op de Ambelt voor taal en rekenen zijn gebaseerd op deze referentieniveaus.

Het leergebiedspecifieke kerndoel bewegingsonderwijs gericht op zwemactiviteiten wordt niet meer aangeboden, aangezien de gemeente dit niet meer subsidieert.

De leerlingen worden gevolgd middels leerlingvolgsystemen (die bestaan uit ParnasSys (om de cognitieve ontwikkeling te volgen) en Zien! (het volgen van het sociaal-emotioneel functioneren van kinderen), Sociaal emotionele Plannen en OPP (Ontwikkelingsperspectief Plan). In het OPP wordt het ontwikkelingsperspectief en de cognitieve en sociaal emotionele ontwikkeling beschreven. Als een leerling uitvalt op een specifiek gebied, wordt dit in eerste instantie besproken met de intern begeleider. Aan de hand daarvan worden doelen opgesteld in een individueel handelingsplan en/of wordt de leerling besproken in de Commissie van Begeleiding aan de hand van een signaalbrief. Als een leerling zaken voortijdig beheerst, is er ruimte om te werken aan zaken waarin de leerling minder sterk ontwikkeld is.

In deze notitie ver(ant)woordt de Ambelt SO hoe zij volgens de leergebiedoverstijgende en leergebiedspecifieke kerndoelen werkt. Deze notitie vormt dan ook het uitgangspunt bij leerlingbesprekingen en CievB-besprekingen.

*Zintuiglijke en motorische ontwikkeling is slechts uitgewerkt voor de leergroepen 1 t/m 4, conform CED.

2. Leergebiedoverstijgende Kerndoelen (LOK)

2.1 Overzicht leerlijnen LOK

1. Leerlijn Zintuiglijke en motorische ontwikkeling

De leerlingen leren hun zintuiglijke en motorische mogelijkheden optimaliseren en geïntegreerd gebruiken en leren omgaan met hun beperkingen, hulpmiddelen en met de hulp van anderen.

- 1.1 Grote motoriek
- 1.2 Fijne motoriek
- 1.3 Voelen, Proeven, Ruiken, Luisteren en zien

2. Leerlijn Sociaal-emotionele ontwikkeling – Zelfbeeld

De leerlingen leren met gevoel voor zelfvertrouwen en zelfwaardering omgaan met de eigen mogelijkheden en grenzen en leren uiting geven aan eigen wensen, gevoelens en opvattingen.

- 2.1 Jezelf presenteren
- 2.2 Een keuze maken
- 2.3 Opkomen voor jezelf
- 2.4 Omgaan met je beperking/stoornis

3. Leerlijn Sociaal-emotionele ontwikkeling- Sociaal gedrag

De leerlingen leren naar algemeen geaccepteerde normen en waarden omgaan met anderen en leren samenwerken aan een gezamenlijke taak of gezamenlijk spel en leren omgaan met conflictsituaties.

- 3.1 Ervaringen delen

- 3.2 Aardig doen
- 3.3 Omgaan met ruzie
- 3.4 Leren (samen)spelen

4. Leerlijn Leren Leren

De leerlingen leren belangstelling hebben voor de wereld om hen heen, ze leren deze gemotiveerd onderzoeken en daarin taken uitvoeren, waarbij ze gebruik maken van informatie, strategieën, en vaardigheden en ze leren reflecteren op eigen handelen.

- 4.1 (Zelfstandig) werken
- 4.2 Samenwerken
- 4.3 Reflectie op werk

5. Leerlijn Omgaan met media

De leerlingen leren omgaan met media en technologische hulpmiddelen, waaronder hulpmiddelen en aanpassingen voor de beperking, die de redzaamheid vergroten.

- 5.1 Omgaan met de computer
- 5.2 Relevante informatie zoeken en gebruiken

Voor leerlingen met een visuele beperking (cluster 1) en leerlingen met een lichamelijke beperking en langdurig zieke leerlingen (cluster 3) zijn kerndoelen 6 en 7 opgesteld. Deze zijn voor de Ambelt buiten beschouwing gelaten, omdat dit cluster 4 betreft.

6. Ruimtelijke oriëntatie en mobiliteit

7. Praktische redzaamheid

2.2 Toelichting LOK cluster 4

De leergebiedoverstijgende kerndoelen bestaan uit verschillende onderdelen namelijk: *zintuiglijke en motorische ontwikkeling, sociaal-emotionele ontwikkeling, leren leren en omgaan met media*. Binnen deze onderdelen zijn verschillende subdoelen te onderscheiden en aangepast voor cluster 4 onderwijs (specifiek SO de Ambelt). Leerlingen op de Ambelt hebben, vanwege hun stoornis of problematiek, extra ondersteuning en/ of hulpmiddelen nodig om deze bovengenoemde doelen te bereiken.

Waar in deze toelichting 'hij' en 'hem' staat, kan ook 'zij' en 'haar' worden gelezen.

Zintuiglijke en motorische ontwikkeling

De motoriek betreft zowel de grove als de fijne motoriek. Het subdoel grove motoriek behandelt basisvaardigheden op het gebied van grove motoriek en speelt een belangrijke rol in de leerlijn bewegingsonderwijs. De basis van de fijne motoriek komt in het betreffende subdoel aan de orde. Ook in de leerlijn schrijven en kunstzinnige oriëntatie vormt de fijne motoriek een belangrijk onderdeel.

Bij het onderdeel voelen, proeven, ruiken, luisteren en zien maken de leerlingen kennis met hun verschillende zintuigen. Sensorische informatieverwerking is het proces van het opnemen, selecteren en verwerken van sensorische informatie in de hersenen, om aangepast te kunnen reageren. In dit proces kunnen zich problemen voordoen. Bijvoorbeeld kan het zijn dat zintuigen niet goed samenwerken of er is sprake van over- en/of onderprikkeling van bepaalde zintuigen. De leerkracht en/ of specialisten op het gebied van sensorische informatieverwerking observeren en zorgen voor aanpassingen of extra ondersteuning in het onderwijs.

Sociaal-emotionele ontwikkeling

Sociaal-emotionele ontwikkeling vormt een belangrijk aandachtspunt voor leerlingen op de Ambelt. Bij de meeste stoornissen binnen de Ambelt is het kernprobleem dat de leerlingen tegen beperkingen op sociaal of emotioneel gebied aanlopen. Zo verlopen bij leerlingen met een stoornis in het autisme spectrum sociale contacten moeizaam door een gebrek aan sociaal inzicht. Een angststoornis gaat vaak samen met een negatief zelfbeeld. ADHD levert problemen op sociaal, maar ook op emotioneel gebied op, bijvoorbeeld door impulsief gedrag.

In de leerlijn wordt er dan ook vanuit gegaan dat de ontwikkeling bij deze leerlingen trager verloopt dan de 'normale' ontwikkeling. Welke problemen de leerlingen uit cluster 4 ondervinden verschilt per stoornis, maar ook per leerling. De ene leerling met autisme loopt tegen andere problemen aan dan de andere leerling met autisme. Het is dan ook lastig om een algemene lijn over sociaal gedrag voor cluster 4 te maken. Afhankelijk van een stoornis zal de ontwikkeling op een bepaald gebied nog trager, moeizamer of soms grilliger verlopen. Doordat dit verloop per stoornis en leerling verschilt, zijn deze verschillen niet in de lijn opgenomen.

In de leerlijn sociaal-emotionele ontwikkeling zijn 2 kerndoelen uitgewerkt: zelfbeeld en sociaal gedrag. Hierbij zijn 8 subdoelen te onderscheiden. Om de leerlingen voor te bereiden op een plek in de maatschappij moeten zij leren om zichzelf te presenteren, keuzes te kunnen maken, voor zichzelf op te komen, om te gaan met beperking/stoornis, ervaringen met anderen te delen, aardig te doen tegen anderen, om te kunnen gaan met ruzies en leren (samen)spelen.

Zelfbeeld

- *Jezelf presenteren*

Bij het duidelijk overbrengen van een boodschap komen veel dingen kijken. De leerling moet op een juiste manier de aandacht van een ander trekken, moet rekening houden met de wensen van een ander en moet ook zelf goed weten wat hij wil vertellen en deze dingen tegelijkertijd kunnen uitvoeren. Ook spelen gevoelens en gedachten hierbij een belangrijke rol. De leerling moet weten wanneer hij moet stoppen zodat ook anderen de aandacht kunnen krijgen. Ook moet hij kunnen reageren op anderen wanneer zij iets aan hem vragen. Een leerling leert van feedback en heeft een leerkracht nodig die voordoet hoe je jezelf presenteert en gedrag spiegelt. Het gevoel van eigenwaarde van de leerling is hierbij een belangrijke factor.

- *Een keuze maken*

Om zelf een keuze te maken moet de leerling zich niet laten leiden door andermans ideeën of 'stoere' rolmodellen. Om een goede keuze te maken moet hij rustig kunnen nadenken en impulsen kunnen beheersen. Het subdoel 'een keuze maken' bevat doelen waarbij het inleven in een ander en rekening houden met anderen een rol speelt. De leerling moet leren een mening te geven. De leerling heeft een leerkracht nodig die bij het maken van keuzes structureert en/of beperkt en hierbij afstemt op de individuele behoeftes.

- *Opkomen voor jezelf*

De leerling moet leren om op een adequate manier zijn mening te geven, aangeven wat hij zelfstandig kan doen en aangeven wat hij prettig vindt. Hierbij hoort ook dat de leerling zelf aangeeft wanneer hij wel hulp nodig heeft. Ook moet hij leren om met kritiek om te gaan en ervaren dat hij gedrag kan veranderen en meningen kan bijstellen. De leerling heeft een leerkracht nodig die duidelijk het onderscheid aangeeft tussen gedrag en persoon, wat van belang is voor zijn eigenwaarde. Hij moet kunnen inschatten naar wie hij wel en naar wie hij niet moet luisteren. Opkomen voor jezelf houdt ook in dat de leerling zich niet te veel laat beïnvloeden door een ander.

- *Omgaan met je mogelijkheden/beperkingen*

Leerlingen met een beperking lopen tegen specifieke problemen aan. Het is belangrijk dat leerlingen inzicht krijgen in hun mogelijkheden en valkuilen en daarnaast weten hoe ze hier mee om kunnen gaan. Voor cluster 4 is daarom dit subdoel toegevoegd.

Sociaal gedrag

- *Ervaringen delen*

Ervaringen delen betekent dat de leerling zijn mening moet geven en dat hij ook naar anderen moet luisteren. Hierbij is het van belang dat hij verhalen en contact afstemt op de behoeften van anderen. Hiervoor moet hij zich immers inleven in de ander, moet hij andermans reacties en emoties waarnemen en moet hij hier ook nog gepast op kunnen reageren. Gevoelens komen veelal onverwachts. Deze onvoorspelbaarheid en oncontroleerbaarheid kunnen angst en onrust opleveren waarbij de leerling moet weten hoe dit bij hem als persoon werkt en welke oplossingsmogelijkheden er zijn.

- *Aardig doen*

Aardig zijn voor een ander betekent (op eigen initiatief) iets voor een ander doen. Hiervoor moet de leerling zich kunnen verplaatsen in de wensen van een ander (inlevingsvermogen). Rekening houden met de gevoelens van een ander en omgaan met eigen gevoelens is belangrijk bij sociaal gedrag. De leerling moet leren zich te conformeren aan de wensen van de ander.

- *Omgaan met ruzie*

Zelfbeheersing is een voorwaarde om met ruzies en conflicten om te kunnen gaan. Bij het oplossen van een ruzie moet de leerling naar een ander luisteren en reacties bij de ander waarnemen. In deze situaties, zoals bij ruzie, spelen emoties en omgaan met gevoelens een grote rol. De leerkracht kan de leerling helpen bij het bedenken, toepassen en inzichtelijk maken van oplossingsstrategieën.

- *Leren (samen)spelen*

Leren samenwerken, leert een leerling spelenderwijs al door te leren samenspelen. Hierbij moet hij zijn spel afstemmen op de ander. Daarbij is het van belang dat hij gevarieerd leert spelen en moet hij leren keuzes maken. Een andere voorwaarde om goed te kunnen samenspelen is het leren van strategieën en regels.

Het onderdeel 'samenwerken' komt aan de orde bij de leerlijn 'leren leren'.

Leren leren

Bij leren leren gaat het om het ontwikkelen van een effectieve werkhouding, zodat de leerling zich kan verdiepen in de wereld om hem heen. Belangrijke vaardigheden zijn: zelfstandig doorwerken, weten wat je moet doen als je vastloopt en samenwerken. Dit leert de leerling door intensief en bewust te oefenen. Belangstelling voor de wereld om je heen en deze gemotiveerd onderzoeken komt naar voren bij taakaanpak. Hulpvragen is hierbij een belangrijke strategie. Nadenken over het eigen handelen komt aan de orde bij reflectie op eigen werk. Welk eindniveau voor een leerling haalbaar is, is afhankelijk van de stoornis, van kindkenmerken (o.a. cognitie) en omgevingsvariabelen.

Omgaan met media

Bij omgaan met media gaat het om het leren gebruiken van diverse technologische hulpmiddelen en media. De leerlingen hebben dit nodig om te kunnen leren, ontwikkelen en leven. De computer is het belangrijkste technologisch hulpmiddel. De leerlingen leren de belangrijkste basisvaardigheden op dit gebied. Naast technische vaardigheden leert de leerling verschillende informatiebronnen uit de media te gebruiken. Hij moet leren om op zinvolle wijze om te gaan met de veelheid aan informatie die onder andere via internet beschikbaar is. Bij het zoeken en gebruiken van relevante informatie speelt de mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid van leerlingen een grote rol.

Omdat het gebruik van andere technologische hulpmiddelen zoals telefoon en camera's voor een groot deel afhangt van het soort apparatuur, is dit iets wat buiten de leerlijn valt. De leerlingen kunnen dit in de thuissituatie leren.

De leerlijn 'omgaan met media' is aangevuld met tussendoelen op het gebied van het leren omgaan met specifieke computerhulpmiddelen voor leerlingen met dyslexie.

*Bron: Vakoverstijgende leerlijnen Cluster 4, Pedagogisch Instituut, CED-Groep, december 2007.
Vanuit de praktijk aangepast voor SO de Ambelt, werkgroep 'Duiden en doen SO', september 2013.*

2.3 Concrete uitwerking leerlijnen LOK

Leerlijn Zintuiglijke en motorische ontwikkeling

1. De leerlingen leren hun zintuiglijke en motorische mogelijkheden optimaliseren en geïntegreerd gebruiken en leren omgaan met hun beperkingen, hulpmiddelen en met de hulp van anderen.

Niveau	1	2	3	4
1.1 Grote motoriek	Loopt stabiel Heeft een correcte zithouding	Staat 3 sec op het voorkeursbeen Loopt op de tenen Loopt een trap afwisselend met rechter- en linkervoet op en af Maakt symmetrische bewegingen vanuit schouder en elleboog (rondjes draaien met twee armen tegelijk)	Loopt op hakken van de voet (met armen ontspannen langs het lichaam)	Heeft correcte teken- en schrijfhouding (onderarm van voorkeurshand op tafelblad, onderarm naar buiten gekanteld, afstand tussen oog en papier is ca. 30 cm, beide ellebogen op het tafelblad)
middel	Zie leerlijn bewegingsonderwijs Schrijven in de basisschool	Zie leerlijn bewegingsonderwijs Schrijven in de basisschool	Zie leerlijn bewegingsonderwijs Schrijven in de basisschool	Zie leerlijn bewegingsonderwijs Schrijven in de basisschool
uitval	Fysiotherapie/Ergotherapie Aangepast meubilair	Fysiotherapie/ Ergotherapie Aangepast meubilair	Fysiotherapie/ Ergotherapie Aangepast meubilair	Fysiotherapie/Ergotherapie Aangepast meubilair

Niveau	1	2	3	4
1.2 Fijne motoriek	Tikt duim en wijsvinger tegen elkaar (bladzijde omslaan) Gebruikt een enkele vinger om kleine knoppen in te drukken (telefoon, toetsenbord, deurbel)	“Speelt piano” op de tafel door afwisselend met de vingers te tikken Toont de getallen 1 tot en met 5 met de vingers	Heeft een duidelijke voorkeurshand Gebruikt duim en wijsvinger om variërende groottes van voorwerpen aan te duiden	Tikt afwisselend alle vingers van een hand tegen de duim Raakt met gesloten ogen de neus aan. Tikt met de tenen op de grond en houdt de hak op de grond

		Maakt fijne draaibewegingen vanuit de pols (windt garen op een klos)	Stopt kleine voorwerpen met één hand in een doosje (lucifers, rozijnen)	Voert nauwkeurige handeling uit met zwaar voorwerp (inschenken, plant watergeven) Heeft een correcte pengreep.
middel	Manipulatie klein materiaal: rijgen/strijkkralen/lego/kleuren. Klassikaal voorbereiden onder leiding van groepsleerkracht. Schrijven leer je zo Schatkist	Manipulatie klein materiaal: rijgen/strijkkralen/lego/kleuren. Klassikaal voorbereiden onder leiding groepsleerkracht. Schrijven leer je zo Schatkist	Klassikaal voorbereiden onder leiding van groepsleerkracht. Schrijven leer je zo/Schrijven in de basisschool Algemene dagelijkse levensverrichtingen	Klassikaal voorbereiden onder leiding van groepsleerkracht Schrijven leer je zo/Schrijven in de basisschool
uitval	Fysiotherapie/ergotherapie	Fysiotherapie/ergotherapie	Fysiotherapie/ergotherapie In principe wordt het verbonden schrift aangeboden. Bij twijfel en/of nieuwe leerlingen kan door de fysiotherapeut/ergotherapeut een schrijftest afgenomen worden om schrijfvoorkeur (blok of verbonden) te bepalen. Stabilo-pen	Fysiotherapie/ergotherapie In principe wordt het verbonden schrift aangeboden. Bij twijfel en/of nieuwe leerlingen kan door de fysiotherapeut/ergotherapeut een schrijftest afgenomen worden om schrijfvoorkeur (blok of verbonden) te bepalen. Stabilo-pen

1.3 Voelen, Proeven, Ruiken, Luisteren en zien

Indien er uitval of opvallend heden zijn op een of meerdere gebieden zal dit extra worden aangeboden binnen de klassensituatie. Bij ernstiger uitval wordt een deskundige ingeschakeld (fysiotherapeut/ergotherapeut, logopedist, anti-leerkracht, gymleerkracht). Na screening wordt er een individueel plan van aanpak opgesteld. Ook hulpmiddelen met betrekking tot Sensorische Integratie (SI) kunnen hierbij ingezet worden.

Leerlijn Sociaal-emotionele ontwikkeling

Zelfbeeld

2. De leerlingen leren met gevoel voor zelfvertrouwen en zelfwaardering omgaan met de eigen mogelijkheden en grenzen en leren uiting geven aan eigen wensen, gevoelens en opvattingen.

Niveau	1	2	3	4
2.1 Jezelf presenteren	<p>Geeft antwoord op een vraag</p> <p>Vraagt in de klas op een adequate manier aandacht (vinger opsteken, naar leerkracht lopen)</p> <p>Wacht op zijn beurt nadat de leerkracht heeft aangegeven wanneer de leerling aan de beurt is</p> <p>Geeft de leerkracht bij binnenkomst en vertrek een hand, kijkt aan en groet.</p>	<p>Wacht op zijn beurt (in de kring, bij een werkje)</p> <p>Vertelt wat hij leuk vindt om te doen</p> <p>Vertelt s amen met de leerkracht een idee aan een medeleerling</p> <p>Toont trots</p>	<p>Vraagt in verschillende situaties op een adequate manier aandacht (iemand aantikken, vragen of je mag storen)</p> <p>Stelt zichzelf voor aan een ander in een bekende omgeving (hand geven, naam zeggen)</p> <p>Vertelt over zichzelf in een groep (hobby's, familie)</p> <p>Vertelt een idee aan een medeleerling (nieuw spel, activiteit)</p> <p>Vertelt wat hijzelf goed kan</p>	<p>Vertelt een idee aan een groepje medeleerlingen (nieuw spel, activiteit)</p> <p>Doet mee aan een toneelstukje of leest voor voor zijn groep</p> <p>Spreekt duidelijk en kijkt anderen aan in de kring</p> <p>Vertelt wat een ander goed kan</p>
middel	<p>Doos vol gevoelens</p> <p>PAD* groep 1/2/ Leefstijl</p> <p>Coöperatieve werkvormen</p> <p>PBS**</p>	<p>Doos vol gevoelens</p> <p>PAD groep 1/2/ Leefstijl</p> <p>Coöperatieve werkvormen</p> <p>PBS</p>	<p>PAD groep 3/ Leefstijl</p> <p>Coöperatieve werkvormen</p> <p>Kringgesprekken</p> <p>PBS</p> <p>Voorleeswedstrijd</p>	<p>Leefstijl</p> <p>Coöperatieve werkvormen</p> <p>Kringgesprekken</p> <p>PBS</p> <p>Voorleeswedstrijd</p>
uitval	<p>Autiklas (klimboom)</p> <p>Beloningssystemen</p> <p>Prentenboeken 'gevoelens'</p> <p>The Transporters</p> <p>Interventies PBS</p>	<p>Autiklas (klimboom)</p> <p>Beloningssystemen</p> <p>Prentenboeken 'gevoelens'</p> <p>The Transporters</p> <p>Interventies PBS</p>	<p>Autiklas (klimboom)</p> <p>Beloningssystemen</p> <p>The Transporters</p> <p>Extra oefenmomenten binnen klassensituatie/klein groepje</p>	<p>Autiklas (klimboom)</p> <p>Beloningssystemen</p> <p>The Transporters</p> <p>Extra oefenmomenten binnen klassensituatie/klein groepje</p>

			Spelbegeleiding Interventies PBS Logopedist Kort traject gedragwetenschapper	Spelbegeleiding Interventies PBS Logopedist Kort traject gedragwetenschapper
--	--	--	--	--

* PAD: Programma Alternatieve Denkstrategieën

** PBS: Positive Behavior Support

Niveau	5	6	7	8
2.1 Jezelf presenteren	Vertelt een idee aan de klas Kan benoemen wat bij het geven van een presentatie belangrijk is (luid genoeg en rustig praten, aankijken) Stelt een vraag of brengt een boodschap over aan iemand die hij niet goed kent (binnen de school)	Houdt een presentatie voor een groepje klasgenoten Treedt zeker op wanneer hij iets aan de klas vertelt. Gaat adequaat om met gevoelens van nervositeit/onrust Stelt zichzelf voor aan onbekende leeftijdgenoten Geeft positieve feedback. Reageert op positieve feedback (kijkt trots, bedankt voor het compliment)	Houdt een presentatie voor de klas Geeft feedback op een prettige manier (bij iets negatiefs ook iets positiefs noemen)	Geeft zijn mening over een bepaald onderwerp middels een korte presentatie. Reageert op negatieve feedback (door te zeggen iets te proberen veranderen)
middel	Leefstijl Coöperatieve werkvormen PBS Kringgesprekken Boekbespreking	Leefstijl Coöperatieve werkvormen PBS Kringgesprekken Boekbespreking	Leefstijl Coöperatieve werkvormen PBS Kringgesprekken Boekbespreking/ Spreekbeurt	Leefstijl Coöperatieve werkvormen PBS Kringgesprekken Boekbespreking/ Spreekbeurt
uitval	Autiklas (boomhut) Beloningssystemen Babbelspel	Autiklas (boomhut) Beloningssystemen Babbelspel	Autiklas (boomhut) Beloningssystemen Babbelspel	Autiklas (boomhut) Beloningssystemen Babbelspel

	Extra oefenmomenten binnen klassensituatie Mijn plakboek Spelbegeleiding Interventies PBS Logopedist Kort traject GW'er (psycho- educatie)	Extra oefenmomenten binnen klassensituatie Mijn plakboek Rots & Water Spelbegeleiding Interventies PBS Logopedist Kort traject GW'er (psycho- educatie)	Extra oefenmomenten binnen klassensituatie Mijn plakboek Rots & Water Spelbegeleiding Interventies PBS Logopedist Kort traject GW'er (psycho- educatie)	Extra oefenmomenten binnen klassensituatie Mijn plakboek Rots & Water Spelbegeleiding Interventies PBS Logopedist Kort traject GW'er (psycho- educatie)
--	---	---	---	---

Niveau	1	2	3	4
2.2 Een keuze maken	Maakt met ja en nee duidelijk dat hij iets wel of niet wil. Accepteert een keuze die een leerkracht voor hem maakt	Kiest tussen twee of drie concreet aangeboden voorwerpen Accepteert het als zijn keus niet door kan gaan	Kiest wat hij wil doen op basis van eigen voorkeuren Vertelt dat hij een andere keuze wil maken dan de ander (hij wil naar buiten, ik niet)	Maakt een keuze en blijft daarbij Kiest een keuze die mogelijk is (niet zwemmen maar knutselen)
middel	PAD groep 1/2/ Leefstijl Coöperatieve werkvormen Spelen bij binnenkomst (aan eigen tafel, keuze dag ervoor gemaakt) Buitenspeelplan Samenspel Aanpak PBS	PAD groep 1/2/ Leefstijl Coöperatieve werkvormen Spelen bij binnenkomst (aan eigen tafel, keuze dag ervoor gemaakt) Buitenspeelplan Samenspel Aanpak PBS	PAD groep 3/ Leefstijl Coöperatieve werkvormen Spelen bij binnenkomst (aan eigen tafel, keuze dag ervoor gemaakt) Buitenspeelplan Samenspel Aanpak PBS	PAD groep 4/ Leefstijl Coöperatieve werkvormen Spelen bij binnenkomst (aan eigen tafel, keuze dag ervoor gemaakt) Buitenspeelplan Samenspel Aanpak PBS
uitval	Autiklas (klimboom) Spelbegeleiding	Autiklas (klimboom) Spelbegeleiding	Autiklas (klimboom) Spelbegeleiding gedragswetenschapper Interventies PBS Logopedist	Autiklas (klimboom) Spelbegeleiding gedragswetenschapper Theory of Mind (TOM) training Interventies PBS

				Logopedist
--	--	--	--	------------

Niveau	5	6	7	8
2.2 Een keuze maken	Durft een andere keuze te maken dan een vriend Legt een bekende zijn keuze uit (ik doe het liever niet, omdat...)	Legt een ander uit dat hij op een keuze wil terugkomen Heeft respect voor de keuze van een ander (blijft vriendelijk) Benoemt voor- en nadelen bij een keuze waar alleen hijzelf belang bij heeft (nu taart eten of vanavond taart eten)	Vraagt de mening van een ander als hij het moeilijk vindt om te kiezen Vraagt bedenktijd als hij het moeilijk vindt om te kiezen Houdt rekening met de wensen van een ander bij het maken van een keuze Noemt argumenten waardoor een ander tot een andere keuze komt	Benoemt dat er situaties zijn waarin je niet wil of kan kiezen Zorgt voor extra informatie om een keuze te kunnen maken Voorspelt welke keuze een ander zal maken
middel	Leefstijl Coöperatieve werkvormen Spelen bij binnenkomst (aan eigen tafel, keuze wordt bij binnenkomst gemaakt) Buitenspeelplan Samenspel Aanpak PBS	Leefstijl Coöperatieve werkvormen Spelen bij binnenkomst (aan eigen tafel of samen, keuze wordt bij binnenkomst gemaakt) Buitenspeelplan Samenspel Aanpak PBS	Leefstijl Coöperatieve werkvormen Spelen bij binnenkomst (leerlingen overleggen samen wat er gespeeld wordt) Buitenspeelplan Samenspel Aanpak PBS	Leefstijl Coöperatieve werkvormen Spelen bij binnenkomst (leerlingen overleggen samen wat er gespeeld wordt) Buitenspeelplan Samenspel Aanpak PBS
uitval	Autiklas (boomhut) Spelbegeleiding gedragswetenschapper Interventies PBS Logopedist	Autiklas (boomhut) Spelbegeleiding Rots & Water gedragswetenschapper Interventies PBS Logopedist	Autiklas (boomhut) Spelbegeleiding Rots & Water gedragswetenschapper Interventies PBS Logopedist	Autiklas (boomhut) Spelbegeleiding Rots & Water gedragswetenschapper Interventies PBS Logopedist

Niveau	1	2	3	4
2.3 Opkomen voor jezelf	Laat niet zomaar een voorwerp van zich afpakken Vraagt om hulp als iets hem alleen niet lukt (jas aantrekken, veters)	Zegt nee als hij iets niet wil Maakt aan de leerkracht duidelijk als een ander onaardig doet Vraagt hulp als het doen van een werkje alleen niet lukt	Vertelt het als hij wordt overgeslagen of als iets dat beloofd is vergeten wordt Komt voor zichzelf op bij ongewenste intimiteiten (weglopen, nee zeggen)	Geeft een ander aan te stoppen als die iets doet wat hij niet leuk vindt Vertelt een andere als diegene iets heeft gedaan dat hij niet aardig vindt (en al eerder gebeurd is)
middel	Doos vol gevoelens PAD groep 1/2/Leefstijl Coöperatieve werkvormen Samen spel Aanpak PBS	Doos vol gevoelens PAD groep 1/2/Leefstijl Coöperatieve werkvormen Samen spel Aanpak PBS	PAD groep 3/ Leefstijl Coöperatieve werkvormen Samen spel Aanpak PBS	Leefstijl Coöperatieve werkvormen Samen spel Aanpak PBS
uitval	Autiklas (klimboom) Interventies PBS	Autiklas (klimboom) Interventies PBS	Autiklas (klimboom) Interventies door gedragswetenschapper Logopedie Interventies PBS	Autiklas (klimboom) Interventies door gedragswetenschapper Logopedie Interventies PBS

Niveau	5	6	7	8
2.3 Opkomen voor jezelf	Maakt onderscheid tussen iemand die de baas speelt en echt gezag. Zegt als hij niet over zijn gevoelens wil praten.	Blijft bij zijn standpunt wanneer hij heeft gezegd dat hij iets niet wil. Spreekt mensen er op aan als ze te veel hulp bieden	Zegt op een adequate manier tegen een volwassene dat hij aan de beurt is (in een winkel, aan een loket) Vraagt hulp over hoe hij iets kan aanpakken als het niet lukt	Vertelt op een rustige manier dat hij ten onrechte beschuldigd wordt Spreekt een volwassene er rustig op aan als deze zich niet aan afspraken houdt

	Geeft een motivatie voor zijn mening in een één op één gesprek.	Vraagt om extra uitleg/tijd/ruimte als hij tekort komt Komt voor zichzelf op bij ongewenste intimiteiten door dit te zeggen	Spreekt een medeleerling er rustig op aan als deze zich niet aan afspraken houdt Geeft in een één op één gesprek een afwijkende mening	Geeft in een groep een afwijkende mening Zoekt hulp als een ander niet naar hem luistert als hij iets wil Vertelt een vriend(in) wat hij wel en niet fijn vindt in de vriendschap
middel	Leefstijl Coöperatieve werkvormen Samen spel Aanpak PBS	Leefstijl Coöperatieve werkvormen Samen spel Aanpak PBS	Leefstijl Coöperatieve werkvormen Samen spel Aanpak PBS	Leefstijl Coöperatieve werkvormen Samen spel Aanpak PBS
uitval	Autiklas (boomhut) Interventies door gedragswetenschapper Logopedie Interventies PBS	Autiklas (boomhut) Schatjes, katjes, watjes Meidenvenijn Rots & water Interventies door gedragswetenschapper Logopedie Interventies PBS	Autiklas (boomhut) Schatjes, katjes, watjes Meidenvenijn Rots & water Interventies door gedragswetenschapper Logopedie Interventies PBS	Autiklas (boomhut) Schatjes, katjes, watjes Meidenvenijn Rots & water Interventies door gedragswetenschapper Logopedie Interventies PBS

Niveau	1	2	3	4
2.4 Omgaan met je beperking/stoornis	Voelt zich veilig in de omgeving Accepteert hulp van de eigen leerkracht	Geeft uiterlijke verschillen aan tussen hemzelf en ander kinderen (bril, blond haar, hoge stem, hulpmiddelen)	Accepteert het gebruik van bepaalde hulpmiddelen aangereikt door de leerkracht (herriestopper, stressbal, dagritme)	Maakt afspraken met zijn omgeving over welke hulp hij nodig heeft en hoe dat aan te geven Past aangereikte hulpmiddelen of oplossingen zelf toe om probleemsituaties te voorkomen

middel	Themaboekjes Leefwereld ZIEN*	Themaboekjes Leefwereld ZIEN	Themaboekjes Leefwereld Individuele gesprekje leerkracht - leerling. ZIEN Gedragsaanpak van de leerkracht Methode Leefstijl	Themaboekjes Leefwereld Individuele gesprekje leerkracht - leerling. ZIEN Gedragsaanpak van de leerkracht Methode Leefstijl
uitval	ADHD Toolkit Hulpmiddelen Sensorische Integratie	ADHD Toolkit Hulpmiddelen Sensorische Integratie	ADHD Toolkit Volle hoofdenboek Kids skills Hulpmiddelen Sensorische Integratie Handleiding voor jezelf Ik ben speciaal Mijn plakboek Individuele begeleiding Maatschappelijk werker/ gedragwetenschapper/ Intern Begeleider	ADHD Toolkit Volle hoofdenboek Kids skills Hulpmiddelen Sensorische Integratie Handleiding voor jezelf Ik ben speciaal Mijn plakboek Individuele begeleiding Maatschappelijk werker/ gedragwetenschapper/ Intern Begeleider

*ZIEN: Expertsysteem om het sociaal-emotionele functioneren in kaart te brengen

Niveau	5	6	7	8
2.4 Omgaan met je beperking/stoornis	Geeft aan dat en hoe hij graag geholpen wil worden (herriestopper rustige plek) Brengt aan een vertrouwd persoon (leerkracht) onder woorden wat hij voelde in een	Accepteert hulp van minder bekende personen (andere leerkrachten) Brengt in de klas onder woorden wat hij voelde in een situatie wanneer hij last had van zijn stoornis	Is bekend met de naam en kenmerken van eigen stoornis. Herkennt gedrag dat overeenkomt met zijn eigen gedrag	Vertelt aan een ander welke stoornis hij heeft Geeft verschillen in beperkingen/stoornissen aan tussen hemzelf en anderen (druk, snel afgeleid, moeite met contact)

	situatie wanneer hij last had van zijn stoornis			
middel	Themaboekjes Leefwereld Individuele gesprekjes leerkracht - leerling. ZIEN leerkracht - leerling. Gedragsaanpak van de leerkracht Methode Leefstijl	Themaboekjes Leefwereld Individuele gesprekjes leerkracht - leerling. ZIEN leerkracht - leerling. Gedragsaanpak van de leerkracht Methode Leefstijl	Themaboekjes Leefwereld Individuele gesprekjes leerkracht - leerling. ZIEN leerkracht - leerling. Gedragsaanpak van de leerkracht Methode Leefstijl	Themaboekjes Leefwereld Individuele gesprekjes leerkracht - leerling. ZIEN leerkracht - leerling. Gedragsaanpak van de leerkracht Methode Leefstijl
uitval	ADHD Toolkit Volle hoofdenboek Kids skills Ik ben speciaal Mijn plakboek Hulpmiddelen Sensorische Integratie Handleiding voor jezelf Individuele begeleiding Maatschappelijk werker/ gedragwetenschapper/ Intern Begeleider	ADHD Toolkit Volle hoofdenboek Kids skills Ik ben speciaal Mijn plakboek Hulpmiddelen Sensorische Integratie Handleiding voor jezelf Individuele begeleiding Maatschappelijk werker/ gedragwetenschapper/ Intern Begeleider	ADHD Toolkit Volle hoofdenboek Kids skills Ik ben speciaal Mijn plakboek Hulpmiddelen Sensorische Integratie Handleiding voor jezelf Individuele begeleiding Maatschappelijk werker/ gedragwetenschapper/ Intern Begeleider	ADHD Toolkit Volle hoofdenboek Kids skills Ik ben speciaal Mijn plakboek Hulpmiddelen Sensorische Integratie Handleiding voor jezelf Individuele begeleiding Maatschappelijk werker/ gedragwetenschapper/ Intern Begeleider

Sociaal gedrag

- De leerlingen leren naar algemeen geaccepteerde normen en waarden omgaan met anderen en leren samenwerken aan een gezamenlijke taak of gezamenlijk spel en leren omgaan met conflictsituaties.

Niveau	1	2	3	4
3.1 Ervaringen delen	Toont gevoelens van angst, boosheid, blijdschap en verdriet.	Vertelt in de kring over iets dat hij heeft meegemaakt.	Toont verbazing	Vertelt hoe hij het vindt om iets alleen of iets samen te doen

	Noemt een naam om de aandacht van een ander op iets te vestigen (Tim, hoor je dat?)	Geeft aan wat hij leuk, lekker, mooi, interessant vindt (smaak/voorkeur) Toont teleurstelling Neemt afscheid in verschillende situaties (tot straks, fijne vakantie)	Vertelt over grappige situaties die hij heeft meegemaakt. Deelt een soortgelijke ervaring met anderen (ik ben daar ook geweest) Luistert wanneer een medeleerling vertelt dat hij iets anders wil. Kan aangeven met wie hij graag samenspeelt/-werkt	Maakt grapjes Kan een gesprek beginnen en op gang houden
middel	Coöperatieve werkvormen Een doos vol gevoelens	Coöperatieve werkvormen Een doos vol gevoelens	PAD kaartjes Coöperatieve werkvormen Gedragsaanpak van de leerkracht Methode Leefstijl	PAD kaartjes Coöperatieve werkvormen Gedragsaanpak van de leerkracht Methode Leefstijl
uitval	Een doos vol gevoelens The Transporters	Een doos vol gevoelens The Transporters	The Transporters Emotiethermometer Kort traject gedragwetenschapper Logopedie	The Transporters Emotiethermometer Theory of Mind (TOM) training gedragwetenschapper Kort traject gedragwetenschapper Logopedie

Niveau	5	6	7	8
3.1 Ervaringen delen	Kiest als gespreksonderwerp iets wat hij samen met de ander heeft meegemaakt Praat met een ander over een afspraak die misliep	Merkt of iemand de situatie grappig vindt Toont interesse als iemand iets vertelt (luisterhouding, knikken, vragen)	Merkt of iemand de situatie grappig vindt of niet en stemt zijn gedrag hierop af Geeft aan als hij het merkt als een ander iets naars heeft meegemaakt	Vertelt welke onderwerpen wel/niet geschikt zijn om grapjes over te maken Gaat adequaat om met gevoelens van jaloezie (herkent jaloezie, doet geen gemene dingen)

	Luistert wanneer een medeleerling vertelt dat hij iets anders voelt	Vertelt een ander dat hij ergens teleurgesteld over is Gaat adequaat om met gevoelens van verlegenheid en onzekerheid	Geeft een ander de ruimte om zijn eigen mening te vertellen over iets dat ze samen meegemaakt hebben	Geniet samen met anderen van een gedeeld succes Valt iemand die iets vertelt niet in de rede met eigen ervaringen Vertelt anders over een belevenis aan vertrouwd dan aan een minder vertrouwd persoon (zakelijker)
middel	Coöperatieve werkvormen Gedragsaanpak van de leerkracht Methode Leefstijl Kring	Coöperatieve werkvormen Gedragsaanpak van de leerkracht Methode Leefstijl Kring	Coöperatieve werkvormen Gedragsaanpak van de leerkracht Methode Leefstijl Kring	Coöperatieve werkvormen Gedragsaanpak van de leerkracht Methode Leefstijl Kring
uitval	Emotiethermometer Mijn plakboek Tom training gedragwetenschapper Logopedie Kort traject Intern Begeleider/ Gedragswetenschapper/ Maatschappelijk Werker	Emotiethermometer Mijn plakboek Tom training gedragwetenschapper Logopedie Kort traject Intern Begeleider/ Gedragswetenschapper/ Maatschappelijk Werker	Emotiethermometer Mijn plakboek Tom training gedragwetenschapper Logopedie Kort traject Intern Begeleider/ Gedragswetenschapper/ Maatschappelijk Werker	Emotiethermometer Mijn plakboek Tom training gedragwetenschapper Logopedie Kort traject Intern Begeleider/ Gedragswetenschapper/ Maatschappelijk Werker

Niveau	1	2	3	4
3.2 Aardig doen	Luistert als iemand iets vertelt (is stil) Deelt iets met een ander (schuift op, staat speelgoed af) Zegt dankjewel als reactie op het woord alsjeblieft	Zegt sorry als er door hem per ongeluk iets misgaat (drinken valt om, tekening raakt zoek) Troost iemand die gevallen is Helpt een ander als die daar om vraagt	Troost iemand die bang of verdrietig is Helpt een ander als hij merkt dat iets niet lukt Bedankt als een ander hem iets geeft of iets voor hem doet	Herkent basale gevoelens bij een ander (verdriet, blijdschap, boosheid) Accepteert het als een ander niet geholpen wil worden

		Feliciteert een ander met zijn verjaardag	Geeft een compliment over iets dat een ander heeft of heeft gemaakt Luistert actief naar een ander (aankijken, knikken, een vraag stellen, stil zijn)	Houdt rekening met de wensen van anderen (soms doen waar de ander zin in heeft) Geeft een compliment over iets dat een ander goed kan Reageert aardig op een voorstel van een ander
middel	PAD/ kind van de week Coöperatieve werkvormen Pestprotocol Methode Leefstijl Gedragsaanpak leerkracht Aanpak PBS Kringgesprekken	PAD/ kind van de week Coöperatieve werkvormen Pestprotocol Methode Leefstijl Gedragsaanpak leerkracht Aanpak PBS Kringgesprekken	PAD/ kind van de week Coöperatieve werkvormen Pestprotocol Methode Leefstijl Gedragsaanpak leerkracht Aanpak PBS Kringgesprekken	Coöperatieve werkvormen Pestprotocol Methode Leefstijl Gedragsaanpak leerkracht Aanpak PBS Kringgesprekken
uitval	Autiklas Interventies PBS	Autiklas Interventies PBS	Sociale vaardigheidstraining Kort traject gedragswetenschapper Interventies PBS	Sociale vaardigheidstraining Theory of Mind (TOM) training gedragswetenschapper Kort traject gedragswetenschapper Interventies PBS

Niveau	5	6	7	8
3.2 Aardig doen	Blijft vriendelijk wanneer een ander een aanbod van hulp afslaat Heeft besef van 'goed en kwaad' in eenvoudige situaties (stelen en klikken mag niet, beleefd zijn)	Doet bewust iets aardigs voor een ander (iets pakken, iemand verrassen) Zet soms eigen wensen opzij voor die van een ander Troost een leerling die gepest wordt	Helpt uit zichzelf iemand die iets minder leuks moet doen Vraagt een kind dat niemand heeft om mee te doen met een groepsactiviteit	Gaat adequaat om met gevoelens van verliefdheid (uit verliefdheid, valt anderen er niet mee lastig) Zorgt dat hij een ander niet kwetst Geeft zijn mening over 'wat hoort en wat niet hoort' (u

	Reageert adequaat als door hem iets is misgegaan (excuses aanbieden, oplossing proberen te verzinnen)	Biedt zijn excuses aan als hij een ander gekwetst heeft Toont respect voor de gevoelens van een ander	Helpt medeleerlingen die hij minder aardig vindt wanneer dit gevraagd wordt Gaat aardig om met leerlingen die anders zijn dan anderen (niet pesten, betrekken bij activiteiten)	zeggen/opstaan voor ouderen, niet voor je beurt gaan) Komt op voor een leerling die in groepsverband gepest wordt.
middel	Coöperatieve werkvormen Pestprotocol Methode Leefstijl Gedragsaanpak leerkracht Aanpak PBS Kringgesprekken	Coöperatieve werkvormen Pestprotocol Methode Leefstijl Gedragsaanpak leerkracht Aanpak PBS Kringgesprekken	Coöperatieve werkvormen Pestprotocol Methode Leefstijl Gedragsaanpak leerkracht Aanpak PBS Kringgesprekken	Coöperatieve werkvormen Pestprotocol Seksuele voorlichting Methode Leefstijl Gedragsaanpak leerkracht Aanpak PBS Kringgesprekken
uitval	Sociale vaardigheidstraining Kids skills Kort traject gedragwetenschapper Theory of Mind (TOM)training Interventies PBS	Sociale vaardigheidstraining Kids skills Meidenvenijn Kort traject gedragwetenschapper Theory of Mind (TOM)training Interventies PBS	Sociale vaardigheidstraining Kids skills Meidenvenijn Kort traject gedragwetenschapper Theory of Mind (TOM)training Interventies PBS	Sociale vaardigheidstraining Kids skills Meidenvenijn Kort traject gedragwetenschapper Theory of Mind (TOM)training Interventies PBS

Niveau	1	2	3	4
3.3 Omgaan met ruzie	Uit zijn boosheid zonder anderen fysiek pijn te doen	Vertelt waarom hij boos is op een ander Laat non-verbaal/verbaal merken dat de ruzie voorbij is	Beheerst zich als hij boos is als dit van hem gevraagd wordt Volgt het advies van de leerkracht op bij het oplossen van ruzie	Luistert naar een ander als die zijn excuses aanbiedt en reageert passend. Vraagt de leerkracht om hulp wanneer hij zelf een ruzie niet kan oplossen

middel	Doos vol gevoelens PAD groep 1/2/Leefstijl Coöperatieve werkvormen Inrichting klas/school/plein Pestprotocol Aanpak PBS waarde veiligheid	Doos vol gevoelens PAD groep 1/2/Leefstijl Coöperatieve werkvormen Inrichting klas/school/plein Pestprotocol Aanpak PBS waarde veiligheid	PAD groep 3/ Leefstijl Coöperatieve werkvormen Inrichting klas/school/plein Pestprotocol Gedragaanpak leerkracht Aanpak PBS waarde veiligheid Nadenkplek, time-out	PAD groep 4/ Leefstijl Coöperatieve werkvormen Inrichting klas/school/plein Pestprotocol Gedragaanpak leerkracht Aanpak PBS waarde veiligheid Nadenkplek, time-out
uitval	Autiklas Interventies PBS	Autiklas Interventies PBS	Autiklas boosheidsthermometer Korte trajecten Maatschappelijk Werker/ Gedragwetenschapper/ Intern Begeleider Interventies PBS	Autiklas boosheidsthermometer Korte trajecten Maatschappelijk Werker/ Gedragwetenschapper/ Intern Begeleider Interventies PBS

Niveau	5	6	7	8
3.3 Omgaan met ruzie	Aanvaardt excuses van een ander Waarschuwt de leerkracht wanneer een ruzie van een ander uit de hand loopt Herkent bij zichzelf gevoelens van boosheid Benoemt manieren om rustig te blijven als hij boos is (diep ademhalen, weglopen)	Laat een ander uitpraten bij het oplossen van een ruzie Probeert een ruzie op te lossen door te praten Past manieren om rustig te blijven toe wanneer hij boos wordt	Gaat bij een ruzie in op wat een ander zegt Verzint een oplossing bij ruzie Wacht met het oplossen van een ruzie tot zijn emoties zijn bedaard Onderhandelt met een medeleerling over een oplossing bij een ruzie Benoemt welke gedragingen bij anderen boze reacties oproepen Vertelt bij navraag welk aandeel hij heeft gehad bij onenigheid Herkent of iets expres of per ongeluk is gebeurd	Schat juist in wanneer hij zich beter niet met een oplossing van een ander kan bemoeien Toont begrip voor de gevoelens van een ander bij ruzie Gaat adequaat om met gevoelens van schuld en spijt (probeert recht te zetten, accepteert situaties waaraan niets te veranderen is Voorkomt ruzie door de ander tijdig aan te geven dat hij te ver gaat

middel	PAD groep 5/ leefstijl Coöperatieve werkvormen Inrichting klas/school/plein Pestprotocol Gedragsaanpak leerkracht Aanpak PBS waarde veiligheid Nadenkplek, time-out	PAD groep 6/ leefstijl Coöperatieve werkvormen Inrichting klas/school/plein Pestprotocol Gedragsaanpak leerkracht Aanpak PBS waarde veiligheid Nadenkplek, time-out	PAD groep 7/ leefstijl Coöperatieve werkvormen Inrichting klas/school/plein Pestprotocol Gedragsaanpak leerkracht Aanpak PBS waarde veiligheid Nadenkplek, time-out	PAD groep 8/ leefstijl Coöperatieve werkvormen Inrichting klas/school/plein Pestprotocol Gedragsaanpak leerkracht Aanpak PBS waarde veiligheid Nadenkplek, time-out
uitval	Kids skills boosheidsthermometer Korte trajecten Maatschappelijk Werker/ Gedragswetenschapper/ Intern Begeleider Interventies PBS	Kids skills boosheidsthermometer Korte trajecten Maatschappelijk Werker/ Gedragswetenschapper/ Intern Begeleider Interventies PBS	Kids skills boosheidsthermometer Korte trajecten Maatschappelijk Werker/ Gedragswetenschapper/ Intern Begeleider Interventies PBS	Kids skills boosheidsthermometer Korte trajecten Maatschappelijk Werker/ Gedragswetenschapper/ Intern Begeleider Interventies PBS

Niveau	1	2	3	4
3.4 Leren (samen)spelen	Speelt functioneel vanuit ervaringen met speelgoed (dieren in de wei zetten, blokken wegbrengen met een auto) Gebruikt bekende voorwerpen om een situatie na te bootsen (stoelen als trein, knuffel uitlaten als hond) Speelt met een volwassene een gezelschapsspel Wacht op zijn beurt bij een spelletje met één medespeler	Doet uit zichzelf mee met het spel van anderen (hoeft nog niet te vragen of hij mee mag doen) Spreekt met een ander kind af wat ze in een (doe-alsof) spel gaan spelen Neemt een bewuste rol aan in het spel (ik ben de chauffeur, meester) Speelt eenvoudige spellen met medeleerlingen onder begeleiding Speelt met één medeleerling een gezelschapsspel	Vraagt bij spel of hij mee mag doen Wacht op zijn beurt bij een spelletje met meerdere medespelers Speelt fantasiefiguren na (sprookje, tekenfilm) Speelt een gezelschapsspel met meerdere leerlingen Benoemt het wanneer een ander zich niet aan de regels houdt	Deelt materiaal waarmee hij eigenlijk zelf wil spelen (nu mag jij even) Kiest een ander op basis van gemeenschappelijke interesses (om iets leuks mee te doen) Speelt op een ander moment verder Accepteert winst en verlies in spelletjes met een geluksfactor (mens-erger-je-niet) Houdt zich aan de afspraak om eerst iets te doen wat de een

		Speelt samen met materiaal dat samen gebruikt moet worden (bal, wip)		leuk vindt, daarna iets wat de nader leuk vindt
middel	Buitenspeelplan Vaste speelmomenten in de klas aanbieden Gymles	Buitenspeelplan Vaste speelmomenten in de klas aanbieden Gymles	Buitenspeelplan Vaste speelmomenten in de klas aanbieden Gymles	Buitenspeelplan Vaste speelmomenten in de klas aanbieden Gymles
uitval	Video Interactie Begeleiding Spelbegeleiding Autiklas	Video Interactie Begeleiding Spelbegeleiding Autiklas	Video Interactie Begeleiding Spelbegeleiding Autiklas Spelbegeleiding door gedragswetenschapper Met name jonge kinderen specifieke begeleiding	Video Interactie Begeleiding Spelbegeleiding Autiklas Spelbegeleiding door gedragswetenschapper Met name jonge kinderen specifieke begeleiding Theory of Mind (TOM)training

Niveau	5	6	7	8
3.4 Leren (samen)spelen	Kent de basisregels van veel gespeelde spellen (binnen- en buitenspellen) Wijst een ander op de regels als die zich er niet aan houdt	Onderhandelt met een medeleerling om een activiteit te vinden die beiden willen uitvoeren	Kan een aantal voorbeelden noemen van een aanpassingen die bij een spel gedaan kunnen worden	Kan in overleg met medespelers een spel aanpassen en vervolgens samen spelen
middel	Buitenspeelplan Vaste speelmomenten in de klas aanbieden Gymles	Buitenspeelplan Vaste speelmomenten in de klas aanbieden Gymles	Buitenspeelplan Vaste speelmomenten in de klas aanbieden Gymles	Buitenspeelplan Vaste speelmomenten in de klas aanbieden Gymles

uitval	Video Interactie Begeleiding Spelbegeleiding (door GW'er) Autiklas Theory of Mind (TOM) training	Video Interactie Begeleiding Spelbegeleiding (door GW'er) Autiklas Theory of Mind (TOM) training	Video Interactie Begeleiding Spelbegeleiding (door GW'er) Autiklas Theory of Mind (TOM) training	Video Interactie Begeleiding Spelbegeleiding (door GW'er) Autiklas Theory of Mind (TOM) training
--------	---	---	---	---

Leerlijn Leren Leren

4. De leerlingen leren belangstelling hebben voor de wereld om hen heen, ze leren deze gemotiveerd onderzoeken en daarin taken uitvoeren, waarbij ze gebruik maken van informatie, strategieën, en vaardigheden en ze leren reflecteren op eigen handelen.

Niveau	1	2	3	4
4.1 (Zelfstandig) werken	<p>Luistert en kijkt naar de uitleg van een opdracht in een één op één situatie</p> <p>Wijst aan waar hij moet beginnen</p> <p>Voert een korte, voor gestructureerde opdracht uit en maakt die af zonder te stoppen</p> <p>Vraagt hulp op de afgesproken manier (vinger, naar tafel lk lopen, vraagkruk, vraagkaartje)</p>	<p>Luistert en kijkt naar de uitleg van een opdracht in een groepsinstructie</p> <p>Herhaalt de opdracht na een instructie</p> <p>Werkt 10 minuten zelfstandig aan een bekende taak</p> <p>Lost een klein materiaalprobleem op zonder anderen te storen (papier vol, andere pen nodig, punt potlood stomp)</p> <p>Voert twee taken achter elkaar uit met behulp van een planner</p> <p>Houd zich aan de afspraken die gelden bij het werken (wanneer wel/niet om hulp vragen, wie mag je vragen)</p>	<p>Luistert eerst naar de gehele instructie voordat hij aan een opdracht begint</p> <p>Werkt van links naar rechts en van boven naar onder</p> <p>Plant met hulp van de leerkracht twee taken achter elkaar (binnen één vak)</p> <p>Zorgt voor een overzichtelijke werkplek</p> <p>Werkt 15 minuten zelfstandig aan een taak</p> <p>Maakt gebruik van een werkaankort als hij vastloopt</p> <p>Werkt harder door om een taak af te krijgen als de leerkracht dit aangeeft</p>	<p>Bedenkt en vertelt hoe hij een taak gaat aanpakken</p> <p>Plant zelfstandig meerdere taken achter elkaar (binnen één vak)</p> <p>Werkt 20 minuten zelfstandig aan een taak</p> <p>Volgt een stappenplan om een grotere taak uit te voeren</p> <p>Zet door bij een taak die hij moeilijk of eng vindt (iets vragen aan een andere lk, gymoefening die niet lukt)</p> <p>Weet van zichzelf of hij moeilijke taken liever uitstelt of niet</p> <p>Vraagt een medeleerling om hulp als hij niet verder kan</p>

		Wacht geduldig wanneer de leerkracht niet direct hulp kan bieden		
middel	Zelfstandig werктаak Visualisering pictogrammen Time-timer	Zelfstandig werктаak Visualisering pictogrammen Time-timer	Zelfstandig werктаak Visualisering pictogrammen Time-timer	Dagtaak Visualisering pictogrammen en geschreven Time-timer
uitval	Werkplek eigen klas Autiklas Individuele time timer	Werkplek eigen klas Autiklas Individuele time timer	Werkplek eigen klas Autiklas Individuele time timer Stappenplan zelfstandig werken, beloningssysteem. Stil werkplek (study-buddy) in eigen klas.	Werkplek eigen klas Autiklas Individuele time timer Stappenplan zelfstandig werken, beloningssysteem. Stil werkplek (study-buddy) in eigen klas.

Niveau	5	6	7	8
4.1 (Zelfstandig)werken	Geeft aan wat hij wel en niet verwachtte kunnen Vraagt van tevoren uitleg wanneer de taak niet duidelijk is Werkt 30 minuten zelfstandig aan een taak Houd zelf de tijd inde gaten om op tijd het werk af te krijgen Begint aan een volgende taak waarvan hij weet dat hij deze zelfstandig mag en kan doen Kijkt na of hij alles goed gedaan heeft en herstelt fouten	Werkt door bij externe afleiding (onderbouw speelt buiten) Stelt zichzelf bij een bekende taak een tijdsdoel Werkt 30 minuten zelfstandig aan een taak Zet door bij tegenslag met een taak (spullen onvindbaar) Leert thuis lesstof van één vakgebied voor een toets Plant met hulp van de leerkracht /ouder het huiswerk	Werkt 45 minuten zelfstandig aan een taak Zet zich langere tijd in voor een taak die hij niet leuk vindt of die niet lukt Wekt door bij interne afleiding (schrijft vragen en gedachten die afleiden op) Geeft vooraf aan bij welk resultaat hij tevreden is met zijn werk	Maakt een overzichtelijk en uitvoerbaar werkplan en brengt dit ten uitvoer Beoordeelt of hij een uitgevoerde taak goed had voorbereide en uitgevoerd Houdt bij meerdere taken het overzicht van wat wanneer moet gebeuren (agenda, actielijstje) en stelt prioriteiten Plant zelfstandig meerdere taken voor een vakgebied of huiswerk (agendabeheer)

	Volgt schriftelijke instructies op			
middel	Dagtaak Visualisering pictogrammen en geschreven Time-timer	Weektaak Geschreven visualisering Time timer Huiswerk	Weektaak Geschreven visualisering Time timer Huiswerk	Weektaak Geschreven visualisering Time timer Huiswerk
uitval	Werkplek eigen klas Autiklas Individuele time timer Stappenplan zelfstandig werken, beloningssysteem. Stil werkplek (study-buddy) in eigen klas.	Werkplek eigen klas Autiklas Individuele time timer Stappenplan zelfstandig werken, beloningssysteem. Stil werkplek (study-buddy) in eigen klas.	Werkplek eigen klas Autiklas Individuele time timer Stappenplan zelfstandig werken, beloningssysteem. Stil werkplek (study-buddy) in eigen klas.	Werkplek eigen klas Autiklas Individuele time timer Agendatraining Stappenplan zelfstandig werken, beloningssysteem. Stil werkplek (study-buddy) in eigen klas.

Niveau	1	2	3	4
4.2 Samenwerken	Voert met een medeleerling een opdracht uit	Helpt uit eigen initiatief anderen bij het uitvoeren van een taak (even helpen tillen)	Werkt langere tijd samen met medeleerlingen bij het uitvoeren van een gezamenlijke opdracht	Voert zonder aansporing zijn deel van de taken uit bij het samenwerken
middel	Coöperatieve werkvormen Gymlessen schatkist	Coöperatieve werkvormen Gymlessen schatkist	Coöperatieve werkvormen Gymlessen Pad Zaakvakken, meeste klassen veel samenwerking na de klassikale instructie (bijv. kwismeesters Blauwe Planeet, Speurtocht) Coöperatieve werkvormen. Kinderboerderij	Coöperatieve werkvormen Gymlessen Pad Zaakvakken, meeste klassen veel samenwerking na de klassikale instructie (bijv. kwismeesters Blauwe Planeet, Speurtocht) Coöperatieve werkvormen. Kinderboerderij
uitval	Autiklas (klimboom)	Autiklas (klimboom)	Autiklas (klimboom)	Autiklas (klimboom)

			Logopedie, Extra praktijkvak.	Logopedie, Extra praktijkvak.
--	--	--	----------------------------------	----------------------------------

Niveau	5	6	7	8
4.2 Samenwerken	Zegt op een aardige manier dat hij een idee van een ander niet leuk vindt	Geeft aanwijzingen aan iemand die het niet goed doet Maakt met medeleerlingen een taakverdeling	Legt zich neer bij groepsbeslissingen Neemt opbouwende kritiek in ontvangst zonder boos te worden	Neemt bij samenwerken aan een taak een leidende en volgende rol Herkent en benoemt zijn beperkingen en capaciteiten bij het uitvoeren van taken
middel	Coöperatieve werkvormen Gymlessen Zaakvakken, meeste klassen veel samenwerking na de klassikale instructie (bijv. kwismeesters Blauwe Planeet, Speurtocht) Coöperatieve werkvormen. Kinderboerderij	Coöperatieve werkvormen Gymlessen Zaakvakken, meeste klassen veel samenwerking na de klassikale instructie (bijv. kwismeesters Blauwe Planeet, Speurtocht) Coöperatieve werkvormen. Kinderboerderij	Coöperatieve werkvormen Gymlessen Zaakvakken, meeste klassen veel samenwerking na de klassikale instructie (bijv. kwismeesters Blauwe Planeet, Speurtocht) Coöperatieve werkvormen. Kinderboerderij	Coöperatieve werkvormen Gymlessen Zaakvakken, meeste klassen veel samenwerking na de klassikale instructie (bijv. kwismeesters Blauwe Planeet, Speurtocht) Coöperatieve werkvormen. Kinderboerderij
uitval	Autiklas (Boomhut) Logopedie, Extra praktijkvak.	Autiklas (boomhut) Logopedie, Extra praktijkvak.	Autiklas (boomhut) Logopedie, Extra praktijkvak.	Autiklas (boomhut) Logopedie, Extra praktijkvak.

Niveau	1	2	3	4
4.3 Reflectie op werk	Vertelt wat hij die ochtend/middag heeft gedaan Geeft tijdens een activiteit aan dat hij het (te) moeilijk vindt	Vertelt wat hij die dag heeft gedaan Geeft aan wat hij makkelijk/moeilijk vindt om te doen	Vertelt in een paar stappen hoe hij zijn taak heeft aangepakt Zoekt een fout op als de leerkracht vraagt nog eens goed te kijken Beoordeelt hoe hij zijn taak gedaan heeft (werkwijze, snel/langzaam, resultaat)	Onderbouwt zijn mening over de kwaliteit van een gemaakte taak (goed, omdat...) Geeft aan op welk gebied zich een probleem voordeed en welke oplossing is gekozen Is in staat eigen werk foutloos na te kijken
middel	Beloningssystemen Evaluatie coöperatief leren	Beloningssystemen Evaluatie coöperatief leren	Beloningssystemen Evaluatie coöperatief leren Praktijkvakken: evaluatie van de les.	Evaluatie dagtaak Beloningssystemen Evaluatie coöperatief leren Praktijkvakken: evaluatie van de les.
uitval	Autiklas (klimboom) Stappenplan	Autiklas (klimboom) Stappenplan	Autiklas Stappenplan	Autiklas Stappenplan

Niveau	5	6	7	8
4.3 Reflectie op werk	Reageert zonder boos te worden op kritiek op zijn werk Evalueert de periode van zelfstandig werken (heb ik goed doorgewerkt?) Vertelt achteraf waarom iets is fout gegaan	Evalueert eigen werk (hoe heb ik het aangepakt) Kijkt naar en praat over overeenkomsten en verschillen tussen eigen en andermans werk	Beoordeelt of hij de juiste prioriteiten heeft gesteld Evalueert zijn eigen werkdag (zijn alle opdrachten goed uitgevoerd) Geeft feedback op het werk van medeleerlingen	Evalueert eigen werk (balans tussen positieve en negatieve punten) Bespreekt met de leerkracht hoe hij een grote opdracht/project heeft aangepakt
middel	Evaluatie dagtaak Beloningssystemen Evaluatie coöperatief leren	Evaluatie weektaak Beloningssystemen Evaluatie coöperatief leren	Evaluatie weektaak Beloningssystemen Evaluatie coöperatief leren	Evaluatie weektaak Beloningssystemen Evaluatie coöperatief leren

	Zelf nakijken van werk Praktijkvakken: evaluatie van de les.	Zelf nakijken van werk Praktijkvakken: evaluatie van de les.	Zelf nakijken van werk Praktijkvakken: evaluatie van de les.	Zelf nakijken van werk Praktijkvakken: evaluatie van de les.
uitval	Autiklas Stappenplan	Autiklas Stappenplan	Autiklas Stappenplan	Autiklas Stappenplan

Leerlijn Omgaan met media

5. De leerlingen leren omgaan met media en technologische hulpmiddelen, waaronder hulpmiddelen en aanpassingen voor de beperking, die de redzaamheid vergroten.

Niveau	1	2	3	4
5.1 Omgaan met de computer	Speelt eenvoudige spelletjes met de muis Zet de computer aan en uit (wanneer dit mag) Stuurt de muis naar de gewenste plek op het beeldscherm en klikt (oog- handcoördinatie)	Speelt eenvoudige spelletjes met het toetsenbord Speelt eenvoudige spelletjes door te reageren met de pijl- en cijfer-toetsen Start zelfstandig een spel vanaf een icoon op de desktop	Gebruikt letters van het toetsenbord om simpele woorden in te vullen (naam) Sluit de computer op de juiste wijze af	Kent de basale functies van een tekstverwerkingsprogramma (nieuw bestand, printen, opslaan) Start programma's op vanuit het startmenu (Windows en/of educatieve software)
middel	Week van de Mediawijsheid Software schatkist	Week van de Mediawijsheid Software schatkist	Week van de Mediawijsheid Oefensoftware Wereld in Getallen Ambrasoft Oefensoftware Veilig stap voor stap Woordhaai Cijferhaai	Week van de Mediawijsheid Oefensoftware Wereld in Getallen Ambrasoft Oefensoftware Taal op maat Nieuwsbegrip XL Oefensoftware Estafette Oefensoftware Staal Woordhaai Cijferhaai

uitval	n.v.t.	n.v.t.	Extra ondersteuning in de klas	Extra ondersteuning in de klas
Niveau	5	6	7	8
5.1 Omgaan met de computer	<p>Vindt op een internetpagina zijn weg door te klikken op linken</p> <p>Vindt en opent een bestand op de harde schijf (browsen)</p> <p>Hanteert enkele bureauaccessoires uit Windows</p> <p>Zoekt met kernwoorden naar nieuwe websites (google/startpagina)</p> <p>Vertelt dat hij nooit de eigen naam of het eigen telefoonnummer/adres in een chatruimte mag gebruiken</p> <p><i><u>Dyslectische leerlingen:</u></i> <i>Opent een bestand in Kurzweil en maakt gebruik van de voorleesfunctie (stelt zelf stem, volume en leestempo in)</i></p>	<p>Kent binnen Office programma's enkele van de standaard en opmaak werkbalken (printen, nieuw document, knippen, plakken, vet, kleur)</p> <p>Voegt in Word plaatjes in (in werkstuk)</p> <p>Controleert werkstukken met de spellingscontrole</p> <p>Verstuurt een korte e-mail naar familie of vrienden</p> <p>Typt een stukje tekst voor de schoolkrant/weekbrief zonder spelfouten</p> <p>Maakt een eenvoudige PowerPoint presentatie</p> <p>Is bekend met socialmedia en is zich bewust van de gevaren</p> <p><i><u>Dyslectische leerlingen:</u></i> <i>Kan een document scannen in Kurzweil, slaat het op en opent het op de computer in de klas.</i> <i>Vult een werkblad met behulp van kurzweil in</i></p>	<p>Kent de enkele functies in Office programma's van de werkbalk tekenen en afbeelding (tekst vlak, Word Art, pijlen)</p> <p>Zoekt gericht informatie over een nieuwsitem</p> <p>Begrijpt wat persoonlijke veiligheid op internet is (junkmail, virussen)</p> <p>Verstuurt e-mails met bijlagen</p> <p>Weet welke pagina's wel of niet geschikt zijn voor kinderen</p> <p><i><u>Dyslectische leerlingen:</u></i> <i>Leest internetbestanden met Kurzweil</i> <i>Maakt gebruik van de knoppen woordenboek, samenvatting, markeerstift en synoniem om een tekst te leren.</i></p>	<p>Ordent bestanden in mappen op de computer door naamgeving en sorteerfunctie (muziek, foto's)</p> <p>Kent de enkele functies om een tabel op te maken</p> <p>Breidt zoekopdrachten uit of verfijnt zoekopdrachten naar aanleiding van het resultaat</p> <p><i><u>Dyslectische leerlingen:</u></i> <i>Maakt zelfstandig gebruik van het programma Kurzweil om zijn werkt te leren en maken.</i></p>

		<i>Maakt gebruik van de spellingcontrole binnen Kurzweil</i>		
middel	Week van de Mediawijsheid Oefensoftware Wereld in Getallen Ambrasoft Oefensoftware Taal op maat Oefensoftware Staal Nieuwsbegrip XL Oefensoftware Estafette Kurzweil Woordhaai Cijferhaai	Week van de Mediawijsheid Oefensoftware Wereld in Getallen Ambrasoft Oefensoftware Taal op maat Oefensoftware Staal Nieuwsbegrip XL Oefensoftware Estafette Kurzweil Woordhaai Cijferhaai	Week van de Mediawijsheid Oefensoftware Wereld in Getallen Ambrasoft Oefensoftware Taal op maat Oefensoftware Staal Nieuwsbegrip XL Oefensoftware Estafette Kurzweil Woordhaai Cijferhaai	Week van de Mediawijsheid Oefensoftware Wereld in Getallen Ambrasoft Oefensoftware Taal op maat Oefensoftware Staal Nieuwsbegrip XL Oefensoftware Estafette Kurzweil Woordhaai Cijferhaai
uitval	Extra ondersteuning in de klas	Extra ondersteuning in de klas	Extra ondersteuning in de klas	Extra ondersteuning in de klas

Niveau	1	2	3	4
5.2 Relevante informatie zoeken en gebruiken	Herkent logo's/tunes van bekende bedrijven/merken (Mc Donalds, Albert Heijn)	Herkent pijlen en veel voorkomende logo's (wc, uitgang) in openbare gelegenheden	Zoekt in folders de prijs op bij speelgoed/artikelen	Vindt in een index een onderwerp (voetbalpagina, kinderpagina) Maakt in de bibliotheek onderscheid tussen informatieve en strip/leesboeken Zoekt in kranten geschreven woorden ('woorden met een b')
middel	Week van de Mediawijsheid Schatkist	Week van de Mediawijsheid Schatkist	Week van de Mediawijsheid Veilig stap voor stap	Week van de Mediawijsheid Taal op maat Nieuwsbegrip XL
uitval	n.v.t.	n.v.t.	stappenplan	stappenplan

Niveau	5	6	7	8
5.2 Relevante informatie zoeken en gebruiken	<p>Zoekt in een tv-gids op wat voor programma's er komen</p> <p>Kent de kijkwijzersymbolen</p>	<p>Zoekt in tijdschriften plaatjes voor een werkstuk</p> <p>Bekijkt nieuwtjes op een favoriete internet of krantenpagina.</p> <p>Laat zien hoe je snel een onderwerp vindt in een boek (tabbladen, inhoudsopgaven, register)</p> <p>Kent gidsen als encyclopedie, reisplanner, telefoonboek, catalogus, register en vindt hierin de gewenste informatie</p>	<p>Gebruikt verschillende informatiebronnen om informatie te zoeken voor een spreekbeurt of werkstuk</p> <p>Vindt gericht informatie op internet zoals de betekenis van woorden, treintijden, telefoonnummers, adressen</p> <p>Geeft voor- en nadelen bij verschillende informatiebronnen (betrouwbaarheid, snelheid, hoeveelheid)</p>	<p>Schat in welke informatie op internet betrouwbaar is en welke niet</p> <p>Beoordeelt de kwaliteit/betrouwbaarheid van gevonden informatie</p> <p>Maakt onderscheid tussen een informerende en wervende folder (informatie over de wijk/school of een advertentie)</p>
middel	<p>Week van de Mediawijsheid</p> <p>Taal op maat</p> <p>Nieuwsbegrip XL</p>	<p>Week van de Mediawijsheid</p> <p>Taal op maat</p> <p>Nieuwsbegrip XL</p>	<p>Week van de Mediawijsheid</p> <p>Taal op maat</p> <p>Nieuwsbegrip XL</p>	<p>Week van de Mediawijsheid</p> <p>Taal op maat</p> <p>Nieuwsbegrip XL</p>
uitval	stappenplan	stappenplan	stappenplan	stappenplan

3. Leergebiedspecifieke Kerndoelen

3.1 Kerndoelen- en methodeoverzicht SO Zwolle

De methodes taal en rekenen zijn gebaseerd op de referentieniveaus. De methodes voldoen aan de kerndoelen.

Kerndoelen SO		Vak	Methode	Meerjarenbegroting tot 2019 <i>Naam en datum aanschaf nieuwe methode</i>
<i>1 t/m 7 Leergebiedoverstijgende Kerndoelen</i>				
Kerndoelen Nederlands > Mondeling onderwijs		Taal	Taal op Maat 2013	
8	De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken taal. Ze leren tevens die informatie, mondeling of schriftelijk, gestructureerd weer te geven.	Idem	Idem	
9	De leerlingen leren zich naar vorm en inhoud uit te drukken bij het geven en vragen van informatie, het uitbrengen van verslag, het geven van uitleg, het instrueren en bij het discussiëren.	Idem	Idem	
10	De leerlingen leren informatie te beoordelen in discussies en in een gesprek dat informatief of opiniërend van karakter is en leren met argumenten te reageren.	Idem	Idem	
Kerndoelen Nederlands > Schriftelijk onderwijs		Taal	Taal op Maat 2013	
		Technisch lezen	Veilig stap voor stap 2009 Estafette 2009	
		Begrijpend lezen	Nieuwsbegrip XL 2018/2019	
		Schrijven		

			Schrijven in de basisschool 2007 Schrijven leer je zo 2004	
11	De leerlingen leren informatie te achterhalen in informatieve en instructieve teksten, waaronder schema's, tabellen en digitale bronnen.	Idem	Idem	
12	De leerlingen leren naar inhoud en vorm teksten te schrijven met verschillende functies, zoals: informeren, instrueren, overtuigen of plezier verschaffen.	Idem	Idem	
13	De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het lezen van school- en studieteksten en andere instructieve teksten, en bij systematisch geordende bronnen, waaronder digitale bronnen.	Idem	Idem	
14	De leerlingen leren informatie en meningen te vergelijken en te beoordelen in verschillende teksten.	Idem	Idem	
15	De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het schrijven van een brief, een verslag, een formulier of een werkstuk. Zij besteden daarbij aandacht aan zinsbouw, correcte spelling, een leesbaar handschrift, bladspiegel, eventueel beeldende elementen en kleur.	Idem	Idem	
16	De leerlingen krijgen plezier in het lezen en schrijven van voor hen bestemde verhalen, gedichten en informatieve teksten.	Idem	Idem	
Kerndoelen Nederlands > Taalbeschouwing, waaronder strategieën		Taal	Taal op Maat 2013	
		Spelling	Staal 2013	
		Begrijpend lezen	Nieuwsbegrip XL 2018/2019	
17	De leerlingen leren bij de doelen onder 'mondeling taalonderwijs' en 'schriftelijk	Idem	Idem	

	taalonderwijs' strategieën te herkennen, te verwoorden, te gebruiken en te beoordelen.			
18	De leerlingen leren een aantal taalkundige principes en regels. Zij kunnen in een zin het onderwerp, het werkwoordelijk gezegde en delen van dat gezegde onderscheiden. De leerlingen kennen; • regels voor het spellen van werkwoorden; • regels voor het spellen van andere woorden dan werkwoorden; • regels voor het gebruik van leestekens.	Idem	Idem	
19	De leerlingen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden. Onder 'woordenschat' vallen ook begrippen die het leerlingen mogelijk maken over taal te denken en te spreken.	Idem	Idem	
20 t/m 27 <i>Kerdoelen Nederlandse Gebarentaal (NGT)</i>				
Kerdoelen Engels		Engels	The Team 2010 Digibordlessen Groove.me 2018/2019	
29	De leerlingen leren in het Engels informatie te vragen of geven over eenvoudige onderwerpen en zij ontwikkelen een attitude waarbij ze zich durven uit te drukken in die taal.	Idem	Idem	
30	De leerlingen leren de schrijfwijze van enkele eenvoudige woorden over alledaagse onderwerpen.	Idem	Idem	
31	De leerlingen leren om woordbetekenissen en schrijfwijzen van Engelse woorden op te zoeken met behulp van het woordenboek.	Idem	Idem	
32 t/m 37 <i>Kerdoelen Fries</i>				

Kerdoelen Rekenen en Wiskunde > Wiskundig inzicht en handelen		Rekenen	Wereld in Getallen 4, 2009 Schatkist 2003	
38	De leerlingen leren wiskundetaal gebruiken.	Idem	Idem	
39	De leerlingen leren praktische en formele rekenwiskundige problemen op te lossen en redeneringen helder weer te geven.	Idem	Idem	
40	De leerlingen leren aanpakken bij het oplossen van reken-wiskunde problemen te onderbouwen en leren oplossingen te beoordelen.	Idem	Idem	
Kerdoelen Rekenen en Wiskunde > Getallen en bewerkingen		Rekenen	Wereld in Getallen 4, 2009 Schatkist 2003	
41	De leerlingen leren structuur en samenhang van aantallen, gehele getallen, kommagetallen, breuken, procenten en verhoudingen op hoofdlijnen te doorzien en er in praktische situaties mee te rekenen.	Idem	Idem	
42	De leerlingen leren de basisbewerkingen met gehele getallen in elk geval tot 100 snel uit het hoofd uitvoeren, waarbij optellen en aftrekken tot 20 en de tafels van buiten gekend zijn.	Idem	Idem	
43	De leerlingen leren schattend tellen en rekenen.	Idem	Idem	
44	De leerlingen leren handig optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en delen.	Idem	Idem	
45	De leerlingen leren schriftelijk optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en delen volgens meer of minder verkorte standaardprocedures.	Idem	Idem	
46	De leerlingen leren de rekenmachine met inzicht te gebruiken.	Idem	Idem	
Kerdoelen Rekenen en Wiskunde > Meten en meetkunde		Rekenen	Wereld in Getallen 4, 2009 Schatkist 2003	

47	De leerlingen leren eenvoudige meetkundige problemen op te lossen.	Idem	Idem	
48	De leerlingen leren meten en leren te rekenen met eenheden en maten, zoals bij tijd, geld, lengte, omtrek, oppervlakte, inhoud, gewicht, snelheid en temperatuur.	Idem	Idem	
Kerndoelen Oriëntatie op jezelf en de wereld > Mens en samenleving		Aardrijkskunde Geschiedenis Natuur & Techniek Verkeer Sociale/emotionele vaardigheden Levensbeschouwing/ Actief burgerschap Seksuele voorlichting	De blauwe planeet 2009 Speurtocht 2011 Natuuriek 2007 Klaar? Over! 2010 Op voeten en fietsen 2018/2019 De Jeugd Verkeerskrant 2018/2019 Project Streetwise ANWB Leefstijl 2012 PBS Leefstijl + Levensbeschouwing 2012 Project: Week van de lentekriebels maart 2016	
49	De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.	Idem	Idem	
50	De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht, als verkeersdeelnemer en als consument.	Idem	Idem	
51	De leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.	Idem	Idem	
52	De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.	Idem	Idem	
53	De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol	Idem	Idem	

	om te gaan met verschillen in opvattingen van mensen seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.			
54	De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.	Idem	Idem	
Voor leerlingen met een auditieve en/of communicatieve beperking cluster 2		n.v.t.	n.v.t.	
55	<i>De leerlingen leren gebruik maken van organisaties en personen die belangrijk zijn voor de dovengemeenschap en het culturele erfgoed van doven en leren zich oriënteren op de bijdrage die zij op verschillende gebieden kunnen leveren aan de dovengemeenschap.</i>	<i>n.v.t.</i>	<i>n.v.t.</i>	
Kerdoelen Oriëntatie op jezelf en de wereld > Natuur en techniek		Natuur & Techniek	Natuniek 2007 Zwaluwstaarten Project MB 2011 OB 2009 BB 2004	
56	De leerlingen leren in de eigen omgeving veel voorkomende planten en dieren onderscheiden en benoemen en leren hoe ze functioneren in hun leefomgeving.	Idem	Idem	
57	De leerlingen leren over de bouw van planten, dieren en mensen en over de vorm en functie van hun onderdelen.	Idem	Idem	
58	De leerlingen leren onderzoek doen aan materialen en natuurkundige verschijnselen, zoals licht, geluid, elektriciteit, kracht, magnetisme en temperatuur.	Idem	Idem	
59	De leerlingen leren hoe je weer en klimaat kunt beschrijven met behulp van temperatuur, neerslag en wind.	Idem	Idem	

60	De leerlingen leren bij producten uit hun eigen omgeving relaties te leggen tussen de werking, de vorm en het materiaalgebruik.	Idem	Idem	
61	De leerlingen leren oplossingen voor technische problemen te ontwerpen, deze uit te voeren en te evalueren.	Idem	Idem	
62	De leerlingen leren dat de positie van de aarde ten opzichte van de zon, seizoenen en dag en nacht veroorzaakt.	Idem	Idem	
Kerdoelen Oriëntatie op jezelf en de wereld > Ruimte		Aardrijkskunde	De blauwe planeet 2009	
63	De leerlingen leren de ruimtelijke inrichting van de eigen omgeving te vergelijken met die in omgevingen elders, in binnen- en buitenland, vanuit de perspectieven landschap, wonen, werken, bestuur, verkeer, recreatie, welvaart, cultuur en levensbeschouwing. In ieder geval wordt daarbij aandacht besteed aan twee lidstaten van de Europese Unie en twee landen die in 2004 lid werden, de Verenigde Staten en een land in Azië, Afrika en Zuid-Amerika.	Idem	Idem	
64	Kinderen leren over de maatregelen die in Nederland genomen worden/werden om bewoning van door water bedreigde gebieden mogelijk te maken.	Idem	Idem	
65	De leerlingen leren over de mondiale ruimtelijke spreiding van bevolkingsconcentraties en godsdiensten, van klimaten, energiebronnen en van natuurlandschappen zoals vulkanen, woestijnen, tropische regenwouden, hooggebergten en rivieren.	Idem	Idem	
66	De leerlingen leren omgaan met kaart en atlas, beheersen de basistopografie van Nederland, Europa en de rest van de wereld	Idem	Idem	

	en ontwikkelen een eigentijds geografisch wereldbeeld.			
Kerndoelen Oriëntatie op jezelf en de wereld > Tijd		Geschiedenis	Speurtocht 2011	
67	De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.	Idem	Idem	
68	De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van de volgende tijdvakken: jagers en boeren; Grieken en Romeinen; monniken en ridders; steden en staten; ontdekkers en hervormers; regenten en vorsten; pruiken en revoluties; burgers en stoommachines; wereldoorlogen en holocaust; televisie en computer.	Idem	Idem	
69	De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.	Idem	Idem	
Kerndoelen Kunstzinnige oriëntatie > Tekenen en handvaardigheid		Handvaardigheid	Moet je doen! 1997	
		Tekenen	Moet je doen! 1997	
Vormgeven				
70	De leerlingen leren ideeën, ervaringen en gevoelens uitdrukken in een beeldend werkstuk en daar over te communiceren.	Idem	Idem	
71	De leerlingen leren beeldende aspecten zoals kleur, vorm, ruimte, structuur van het materiaal en compositie doelgericht gebruiken in een werkstuk.	Idem	Idem	
72	De leerlingen leren de mogelijkheden van materialen onderzoeken en toepassen in hun eigen werk. Daarbij gebruiken ze de	Idem	Idem	

	benodigde gereedschappen op een veilige manier.			
Beschouwen				
73	De leerlingen leren hun eigen werk met dat van anderen te vergelijken.	Idem	Idem	
74	De leerlingen leren dat mensen door middel van beeldende producten (reclame, media, kleding, kunst) iets kunnen meedelen en overbrengen.	Idem	Idem	
Kerdoelen Kunstzinnige oriëntatie > Muziek		Muziek	Moet je doen! 1997	
Muziek maken				
75	De leerlingen leren liederen alleen en in groepsverband zingen.	Idem	Idem	
76	De leerlingen leren eenvoudige muziek spelen op schoolinstrumenten, met en zonder hulp van notatie.	Idem	Idem	
77	De leerlingen leren een muziekstukje bedenken en uitvoeren op basis van een gegeven melodie, ritme of voorzin, verhaal, sfeer of stemming.	Idem	Idem	
Muziek beluisteren				
78	De leerlingen verwerven enige kennis en waardering voor muzikaal erfgoed uit heden en verleden.	Idem	Idem	
79	De leerlingen leren zelfgemaakte muziek en muziek gemaakt door anderen vergelijken en er een waardering over uitspreken. Ze leren muziekinstrumenten herkennen en benoemen.	Idem	Idem	
Kerdoelen Kunstzinnige oriëntatie > Spel en beweging		Drama	Moet je doen! 1997	
Vaardigheden				
80	De leerlingen leren een gegeven situatie in een gedramatiseerde vorm uitvoeren.	Idem	Idem	

81	De leerlingen leren speelliederen en dansen uitvoeren en ervaringen, gevoelens, situaties en gebeurtenissen met elkaar in beweging en dans weergeven.	Idem	Idem	
Beschouwen				
82	De leerlingen leren verschillen en overeenkomsten aangeven tussen het eigen spel en dat van anderen. Ze leggen daarbij relaties tussen spel en de dagelijkse werkelijkheid.	Idem	Idem	
Kerdoelen Bewegingsonderwijs		Bewegingsonderwijs	Basislessen bewegingsonderwijs 2009	
83	De leerlingen leren deelnemen aan verschillende bewegingsactiviteiten zoals balanceren, klimmen, zwaaien, springen, hardlopen.	Idem	Idem	
84	De leerlingen leren deelnemen aan verschillende spelactiviteiten zoals: mikken, jongleren, doelspelen, tikspelen, stoeispelen.	Idem	Idem	
85	De leerlingen leren deelnemen aan verschillende vormen van bewegen op muziek.	Idem	Idem	
86	De leerlingen leren deelnemen aan verschillende zwemactiviteiten: drijven, watertrappelen, in en onder water verplaatsen, in het water springen en duiken.	*	*	
87	De leerlingen leren met elkaar de bewegingssituaties reguleren.	Idem	Idem	

* Aangezien de gemeente Zwolle geen subsidie verleent is het niet mogelijk om Zwemmen aan te bieden.